

Suada Buljubašić¹

RECIDIVIZAM U MALOLJETNIČKOJ DELINKVENCiji

Sažetak

Maloljetnička delinkvencija je jedan od ozbiljnijih problema u našem društvu. Među maloljetnim delinkventima sve je izraženiji problem recidivizma (povratništva). Uzroke recidivizma treba tražiti među faktorima koji dovode do pojave maloljetničke delinkvencije. Potrebno je ukazati i na (ne)odgovarajuću društvenu reakciju na maloljetničku delinkvenciju. Najčešće se za ozbiljno suočavanje sa ovim problemom okrivljuje nedostatak odgovarajućih ustanova, posebno zatvora za maloljetnike. Međutim, nema ozbiljnih rasprava o funkcionisanju postojećih ustanova i efektima resocijalizacije. Podaci pokazuju da je u 2010. godini broj recidivista povećan za 13,4% u odnosu na 2007. godinu. Približavajući se standardima visokorazvijenih zemalja u društvenoj reakciji na maloljetne učinitelje krivičnih djela u naše krivično zakonodavstvo uvedene su odgojne preporuke kao diverzioni model, odnosno model preusmjeravanja. Svrha ovog modela je da se različitim mjerama reaguje na maloljetnog delinkventa u cilju njegove resocijalizacije, ali bez uvođenja maloljetnika u krivični proces, čime se izbjegava stigmatizacija. Međutim, u praksi, postoje brojne teškoće u primjeni ovog modela.

Ključne riječi: maloljetnička delinkvencija, recidivizam, krivična djela, društvena reakcija, porodica, odgojne preporuke, krivične sankcije, resocijalizacija, maloljetnici, krivično neodgovorne osobe

Uvod

U savremenoj literaturi iz oblasti kriminalistike, prava, sociologije, pedagogije, psihologije i socijalnog rada maloljetnička

¹ Vanredni profesor, Fakultetu političkih nauka Univerziteta Sarajevo, buljubasics@fpn.unsa.ba

Rad autora je dostavljen 20.05.2011. godine, a prihvaćen za objavljivanje 16.12.2011. godine.

delinkvencija zauzima sve više prostora. Svjedoci smo da ona vrlo često predstavlja i temu dana, naročito poslije teških krivičnih djela koja učine maloljetnici.

Ova socijalno-patološka pojava već dugi niz godina postala je predmet preokupacije raznih nacionalnih i međunarodnih susreta i institucija.² To je prvenstveno uslovljeno činjenicom što je u pitanju pojava socijalne patologije među mladom generacijom, što se ta pojava nalazi u porastu u nizu zemalja, što ona predstavlja najčešći rezervoar iz koga se regrutuju kriminalci među odraslim osobama, pa zato preventivne akcije protiv općeg kriminaliteta moraju biti skoncentrisane u svim zemljama na ovaj problem. (Milutinović, 1990) Za uspješnu borbu protiv maloljetničke delinkvencije neophodno je dobro poznavanje rizičnih i zaštitnih faktora, kako onih koji su vezani za ličnost maloljetnika tako i onih koji su vezani za njegovo okruženje. Pojava recidivizma ili povrata u činjenju krivičnih djela naročito je opasna i traži odgovarajuću društvenu reakciju.

U stručnoj literaturi (Milutinović, 1976, Singer, 1996, Lakićević, 2000, Buljubašić, 2008) pojava recidivizma među maloljetnim delinkventima označava se kao sigurni pokazatelj neuspjeha mjera resocijalizacije ili izostanka odgovarajuće društvene reakcije, jer zajednička spoljna karakteristika svih recidivista, bez obzira na druge podjele, ogleda se u tome što prema njima krivična sankcija ili drugi, alternativni, oblik društvene reakcije za prvo ili ranije izvršena krivična djela nije dala pozitivne rezultate, i oni su i dalje nastavili sa delinkventnim ponašanjem i činjenjem krivičnih djela.

Jedan od razloga što se problemu recidivizma među maloljetnicima mora posvetiti puno veća pažnja jeste činjenica da znatan broj njih nastavi sa kriminalnim ponašanjem i nakon punoljetstva. Tako Singer ističe: „Provjerena iskustva brojnih kriminoloških istraživanja pokazala su da se znatan dio kriminalnih povratnika, pogotovo onih višestrukih, regrutira od osoba koje su već prije osamnaeste godine dolazile u sukob sa zakonom.“ (Singer, 1996:216)

Fenomenu recidivizma među maloljetnicima u Bosni i Hercegovini, posebno u postratnom tranzicijskom periodu, u naučnom smislu, ne pridaje se dovoljno pažnje, što se ogleda u nepostojanju relevantnih istraživanja ove problematike, što je, opet

² Brojni kongresi UN-a o kriminalitetu i prevenciji kriminaliteta.

dovelo do izostanka šire društvene akcije s ciljem rješavanja ovog problema.

U želji da se istraži fenomen recidivizma među maloljetnim delinkventima provedeno je istraživanje na području Kantona Sarajevo. Svrha istraživanja je da se utvrde uzroci velikog učešća recidivista među maloljetnicima, a jedan od ciljeva je da se istraži koliko društveno reagovanje ili nereagovanje doprinosi porastu recidivizma. Istraživanje je provedeno uz dosljednu primjenu osnovnih metodoloških principa i korištenja različitih metoda i tehnika. Za prikupljanje podataka korišteni su anketni upitnik i intervju, te sekundarni izvori podataka. Među njima su zvanični podaci i izvještaji MUP-a Kantona Sarajevo, zakoni i propisi koji tretiraju ovu problematiku. Od metoda korištenih u istraživanju najviše su zastupljene metoda analize sadržaja, komparativna i statistička metoda.

U istraživanju je učestvovalo 50 profesionalaca zaposlenih u Kantonalnom centru za socijalni rad, Zavodu za mušku djecu i omladinu „Hum“ Sarajevo i MUP-u Kantona Sarajevo. U ovom radu predstavljen je samo dio istraživanja, i to onaj koji se odnosi na uzroke i rasprostranjenost recidivizma, te društvenu reakciju na kriminalitet maloljetnika.

Recidivizam kao ozbiljan društveni problem

U razvijenim zemljama recidivizam je često predmet istraživanja u području kriminologije i drugih naučnih oblasti. (Palmer i Carlson, 1976; Gottferson i sar. 1978, prema Blumsten i sar., 1986; Capaldi i Petterson 1996; Olson i Stalans, 2001; DeLisi i Conis 2008; Polachek i Calvert 2009)

Među istraživanjima na prostoru bivše države značajna su istraživanja Milutinovića (1976, 1990) i Singera (1996).

Recidivisti su posebno opasna kategorija delinkvenata jer su učinili više krivičnih djela. Jedna od karakteristika recidivista, prema autoru teorije kriminalnog životnog stila, jeste izrazito nepoštivanje i kršenje socijalnih i društvenih pravila, što je dobar pokazatelj da će se takvo ponašanje nastaviti i u budućnosti. (Bonta, 1997) Za recidiviste su karakteristične stečene navike i izražene sklonosti ka hroničnom vršenju krivičnih djela. Milutinović ističe „da je navika osnovna komponenta u nastajanju recidivizma, da usled nje, kao stereotipnog oblika reagovanja, recidivisti padaju lako pod udar izazivanja sa strane i stalno vrše

krivična djela“. (Milutinović, 1976:195) Na naviku u stalnom vršenju krivičnih djela mogu utjecati i drugi faktori koji se vežu za patološke osobine ličnosti.

Recidivizam je vezan za brojne unutrašnje i spoljne faktore. Ovi faktori mogu djelovati sa manjim ili slabijim intenzitetom, povremeno ili stalno. Najčešće kod jednog maloljetnika nailazimo na istovremeno negativno djelovanje više faktora. Recidivizam maloljetnih delinkvenata ukazuje i na trajniju neprilagođenost učinilaca krivičnih djela društvenoj sredini i njenim normama. Povratnici u kriminal često su psihopatski strukturirane ličnosti, koje su bezosjećajne, emotivno labilne i povodljive. Najčešće ove osobe imaju negativan odnos prema radu i karakteriše ih odsustvo radnih navika. (Ajduković, 2000)

U pogledu vremenskog protoka opasnost od povratka u kriminalno ponašanje najveća je u prvo vrijeme, odnosno u prvih nekoliko godina poslije izvršenog krivičnog djela. Protekom dužeg vremenskog perioda u kojem jedna osoba nije ponovo učinila krivično djelo može se smatrati uspjehom u pogledu primijenjenih mjera resocijalizacije. Međutim, ako osoba u vrlo kratkom vremenskom periodu, nakon učinjenog ranijeg djela, pokaže ponovno kriminalno ponašanje, to je siguran pokazatelj da su se kriminalne sklonosti više razvile i da su dimenzije opasnosti, posebno one vezane za ličnost, znatno veće. Sklonosti ka vršenju krivičnih djela povećavaju se sa svakim novim učinjenim krivičnim djelom. Recidivisti koji u kratkom vremenskom periodu učine veliki broj krivičnih djela često se nazivaju i hroničnim recidivistima. To su, ustvari, osobe kojima je životni stil postao činjenje krivičnih djela.

U kategoriji punoljetnih recidivista znatan je broj onih koji su prva krivična djela izvršili kao maloljetne osobe. Milutinović ističe da „intenzitet kriminalnog ponašanja ispoljavaju više oni koji su u mladosti počeli da vrše krivična dela nego stariji izvršioc tih dela“. (Milutinović, 1976:195) Raspravljajući o ovom problemu Singer kaže: „Provjerena iskustva brojnih kriminoloških istraživanja pokazala su da se znatan dio kriminalnih povratnika, pogotovo onih višestrukih, regrutira od osoba koje su već prije osamnaeste godine dolazile u sukob sa zakonom.“ (Singer, 1996:216)

To je jedan od razloga što se na delinkvenciju maloljetnika i djece mora reagovati adekvatnim mjerama resocijalizacije kako bi prihvatili društvene norme i vrijednosti i prestali sa delinkventnim aktivnostima. Izostanak odgovarajuće društvene reakcije višestruko

povećava rizik od pojave recidivizma i nastavka vršenja krivičnih djela i kad maloljetni delikventi postanu punoljetne osobe.

Rasprostranjenost recidivizma

U raspravi o rasprostranjenosti recidivizma među maloljetnim delinkventima mora se poći od činjenice da maloljetnici imaju poseban položaj u krivičnom pravu i da on nameće i neke specifičnosti pri definisanju pojma recidivizma. Kod punoljetnih učinitelja krivičnih djela najčešće se recidivistom smatra osoba kojoj je za učinjeno krivično djelo već bila izricana neka sankcija. Ovu definiciju ne možemo u potpunosti preuzeti u slučaju maloljetnika. Za to postoji više razloga. Prvi razlog je poseban položaj maloljetnika u krivičnom pravu jer „u maloljetnoj delinkventnoj populaciji vrlo uspješno djeluju neki normativni selekcijski mehanizmi zbog kojih tek oko 1/5 maloljetnih počinitelja krivičnih djela bude izvedena pred sud radi izricanja neke sankcije“. (Singer, 1996:216)

Drugi razlog je što se prema jednom broju maloljetnika ne može primijeniti bilo kakva mjera od strane tužitelja ili sudije jer u vrijeme izvršenja krivičnog djela nisu imali navršenih četrnaest godina života i po odredbama krivičnog zakonodavstva spadaju u kategoriju djece, odnosno krivično neogovornih osoba.

Treći razlog je što se u kategoriji krivično odgovornih maloljetnika, odnosno osoba u dobi od 14 do 18 godina života vrlo često primjenjuje načelo oportuniteta. Singer (1996) ističe da se ovo načelo primjenjuje i povodom prijave, pri odlučivanju povodom dovršenog pripremnog postupka, pa i u trenutku vijećanja o sankciji koju bi trebalo izreći. Zato, ako bismo recidivistima smatrali samo one maloljetnike kojima je izrečena neka sankcija, dobili bismo potpuno pogrešnu sliku o rasprostranjenosti recidivizma među maloljetnicima. Veoma je važno, kad raspravljamo o recidivizmu među maloljetnicima, sve ovo imati u vidu. Maloljetnici kojima je izrečena neka od krivičnih sankcija ili odgojnih preporuka predmet su našeg interesovanja, ali ćemo morati uzeti u obzir i one maloljetnike (i djecu) koji su već dva ili više puta prijavljivani bez obzira na daljni tok prijave. „Realan uvid u stanje i kretanje pojave kriminalnog povrata kod maloljetnih počinitelja krivičnih djela dobit ćemo ako povrat promatramo u odnosu prema ukupno prijavljenima, a ne samo prema pravomoćno osuđenim maloljetnicima, i ako k tome pojam povrata definiramo

ekstenzivno, te povratnicima ne smatramo samo one koji su ranije osuđeni, već i one koji su samo prijavljeni.“ (Singer, 1996:217)

Kao što je već istaknuto, među maloljetnicima koji su učinili krivično djelo značajan je broj i recidivista. Istraživanje provedeno u Republici Hrvatskoj (1980) pokazuje da je prosječan procenat recidivista 20,2%, s tim da je u gradu Zagrebu najviši i iznosi 30,4%. (Singer, 1996:152) Rezultati istraživanja provedenog na području Kantona Sarajevo pokazuju da se učešće recidivista u ukupnom broju maloljetnika, koji su učinili krivično djelo u vremenskom periodu od 1997. do 2004, kretalo u rasponu od 21,36% do 47,23%. (Buljubašić, 2005:214) Ovako visoko učešće recidivista u urbanim sredinama je dodatna potvrda da je kriminalitet više izražen u ovim u odnosu na ruralne sredine.

Na osnovu naprijed navedenog proizilazi da se realno stanje o rasprostranjenosti recidivizma može steći na osnovu uvida u službene podatke Ministarstava unutrašnjih poslova jer oni raspolažu relevantnim podacima o ovoj problematici. Zato ćemo se u daljnoj raspravi o rasprostranjenosti recidivizma među maloljetnicima poslužiti zvaničnim podacima MUP-a Kantona Sarajevo.

Tabela br.1: Podaci o maloljetnim učiniocima krivičnih djela

Period	Ukupan broj Maloljetnih učinilaca	Ukupan broj krivičnih djela	Prosječan broj k. d. po maloljetniku	Recidivisti	%
2007.	303	693	2,28	93	30,69
2008.	263	448	1,74	85	32,31
2009.	262	574	2,19	99	37,78
2010.	161	427	2,65	71	44,09

Izvor: Podaci MUP-a Kantona Sarajevo

Prema podacima MUP-a Kantona Sarajevo o ukupnom broju maloljetnih učinilaca krivičnih djela, broju učinjenih krivičnih djela i broju recidivista, evidentno je da je problem recidivizma izuzetno izražen. Daljnja analiza ovih podataka pokazuje da među maloljetnim učiniocima krivičnih dijela recidivisti su u stalnom porastu. Učešće recidivista u 2007. godini iznosilo je 30,69%, u 2008. godini 32,31%, u 2009. godini 37,78%, a u 2010. godini čak 44,09%. Među recidivistima ima i višestrukih povratnika, a neki od njih učinili su više od 10 krivičnih djela. U sagledavanju ukupnog broja krivičnih djela koja su učinili maloljetnici neophodno je imati

u vidu činjenicu da je jedan broj ovih djela, iz različitih razloga, ostao neotkriven i da je ostao u kategoriji tamne brojke.

Tabela br. 2: Starosna dob maloljetnih učinilaca krivičnih djela

Period	Ukupan broj k.d	Djeca do 14 god.	%	Ml. maloljet. 14 – 16 god.	%	Star. malolj. 16 – 18 god.	%
2007.	303	63	20,79	133	43,89	107	35,31
2008.	263	50	19,01	110	41,82	103	39,16
2009.	262	33	12,59	112	42,74	117	44,65
2010.	161	19	11,80	76	47,20	66	40,99

Izvor: Podaci MUP-a Kantona Sarajevo

U ukupnom broju maloljetnika koji su učinili krivična djela najviše ih je u dobnom uzrastu od 14 do 16 godina života koji spadaju u kategoriju mlađih maloljetnika, izuzev u 2009. godini kada je broj starijih maloljetnika uzrasta od 16 do 18 godina bio nešto veći.

Ono što posebno zabrinjava je činjenica da su među maloljetnim učiniovcima krivičnih djela zastupljene i osobe mlađe od 14 godina života koje, kako je već istaknuto, po odredbama krivičnog zakonodavstva spadaju u kategoriju krivično neodgovornih osoba, odnosno djece. Za resocijalizaciju djece koja su učinila krivično djelo nadležan je centar za socijalni rad.

Uzroci recidivizma

U literaturi (Milutinović, 1976, Singer, 1996, Ajduković, 2000) navodi se da se u pogledu uzroka recidivizma ne može govoriti o nekoj posebnoj etiologiji, koja izlazi iz okvira opće etiologije kriminaliteta. U principu se može reći da je kriminogeza recidivizma i kriminaliteta uopće zajednička. To znači da se i kod utvrđivanja uzroka recidivizma moraju sagledati elementi društvene sredine i ličnosti. Međutim, kod utvrđivanja uzroka recidivizma moraju se sagledati i neke specifičnosti koje se odnose na subjektivna obilježja i uzrok recidivizma, kao što su, npr., izražene sklonosti i navike za delinkventno ponašanje, te sociogenu etiologiju. Istraživanja pokazuju da se recidivizam javlja veoma često u neadekvatnim porodičnim prilikama, u uslovima koje karakteriše siromaštvo, nezaposlenost i drugi loši materijalni uslovi. (Milutinović, 1976, Jašović, 1991, Singer, 1996, Buljubašić, 2005) Kao neadekvatne porodične prilike u literaturi se najčešće

navode poremećena porodična struktura, poremećeni porodični odnosi, nasilje u porodici, asocijalna ponašanja članova porodice, loš socio-ekonomski status porodice. Poremećena porodična struktura, odnosno nepotpunost, može imati više uzroka koji se direktno odražavaju na funkcionisanje porodice. Nepotpunost porodice koja je rezultat utjecaja koji su van moći porodice, kao što su smrt jednog od roditelja ili dugotrajno odsustvo zbog liječenja, imaju slabije nepovoljno dejstvo. S druge strane, porodice čija je struktura poremećena pretežno subjektivnim slabostima roditelja, kao što su razvod, vanbračnost, te drugi razlozi odvojenog života roditelja, imaju daleko teže posljedice po djecu i njihov razvoj. Tako je istraživanje koje je rađeno u Beogradu pokazalo da 30% mladih sa delinkventnim ponašanjem potiče iz porodica razvedenih roditelja. (Jašović, 1991:341) Narušeni porodični odnosi u velikoj mjeri su povezani sa devijacijama u ponašanju djece i mladih. Porodice sa formalno očuvanom strukturom, ali sa poremećenim porodičnim odnosima, rizičnije su za pojavu delinkvencije u odnosu na porodice sa poremećenom strukturom. Među brojnim nepovoljnim elementima u porodici najteže posljedice imaju loši međusobni odnosi roditelja, nasilje u porodici, loš kvalitet i način odgoja, negativan odnos roditelja prema društvenim vrijednostima i propisima koje te vrijednosti štite, što se izražava preko kriminaliteta i drugih asocijalnih oblika ponašanja roditelja. (Buljubašić, 2005) Međutim, kada govorimo o porodici u našem društvu, neophodno je da se ona posmatra u kontekstu brojnih problema koji su prisutni u društvu i koji se u većoj ili manjoj mjeri odražavaju na njeno normalno funkcionisanje. Teška ekonomska situacija koja u našoj zemlji traje dugi niz godina posebno se odražava na porodicu i njeno funkcionisanje. Nezaposlenost kao generator siromaštva i brojnih socijalnih problema odražava se i na normalno funkcionisanje brojnih porodica. Ona naročito teško pogađa roditelje, posebno očeve s obzirom na njihovu tradicionalnu ulogu u porodici u pogledu osiguranja finansijskih sredstava. Nezaposlenost, posebno dugotrajna, može prouzrokovati brojne probleme na individualnom, porodičnom i društvenom nivou. Psihički problemi i mentalni poremećaji, gubitak samopoštovanja i samoidentiteta, reduciranje socijalnih uloga i odnosa sa drugim ljudima, socijalna isključenost, osiromašenje i siromaštvo, poremećaj porodičnih odnosa i funkcija, često su uzrokovani nezaposlenošću roditelja. Ono što posebno zabrinjava je činjenica da nezaposlenost proizvodi kod roditelja osjećaj nemoći i

nesposobnosti da budu dobri i odgovorni roditelji, jer nisu u stanju da zadovolje sve potrebe djece, često ni one najosnovnije, te da ne mogu biti dobri primjeri svojoj djeci.

Govoreći o maloljetničkoj delinkvenciji i uzrocima recidivizma ne smije se zanemariti i utjecaj medija, posebno zbog činjenice što su mediji odavno postali dio naših života. Mediji su naročito značajni za svako društvo i ne treba posebno isticati kolika je njihova moć. Međutim, analizom svakodnevnih medijskih sadržaja odmah je uočljiv nedostatak obrazovne funkcije medija, koja se u teoriji smatra jednom od glavnih medijskih funkcija. Razlog tome svakako treba tražiti i u činjenici da je veliki broj medija u privatnom vlasništvu, te da gledanost i tiraž imaju prednost u odnosu na kvalitet sadržaja. Pored toga, često smo svjedoci da ljudi sa kriminogenom prošlošću ili oni koji su na samoj granici sa zakonom zauzimaju veliki dio medijskog prostora, te da ih značajan broj medija predstavlja kao uzorne članove društva. Sve ovo doprinosi tome da se stvara pogrešna slika o pravim društvenim vrijednostima i ove osobe u većini slučajeva služe mladim osobama kao uzor. (Buljubašić, 2008)

Recidivizam se, kao što je već istaknuto, dovodi u vezu sa efektima društvene reakcije prema maloljetnicima koji su učinili krivično djelo. Shodno odredbama krivičnog zakonodavstva u našoj zemlji, društvena reakcija može se kretati od nepokretanja postupka prema maloljetnicima primjenom načela oportuniteta, preko primjene odgojnih preporuka, do izricanja krivičnih sankcija. Odgojne preporuke u naše krivično zakonodavstvo uvedene se u poslijeratnom periodu. Njihovo uvođenje je u direktnoj vezi sa odredbama UN-ove Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata i standarda u oblasti maloljetničke delinkvencije i pravosuđa jer insistiraju na uvođenju jednog novog, alternativnog modela reakcije na delinkvenciju maloljetnika. Suština ovog modela je da maloljetnik ne ulazi u sistem krivičnog pravosuđa uvijek kada je to moguće, i da primjenom mjera koje ne dovode do stigmatizacije utječu na maloljetnika da više ne čini krivična djela. Ovaj model se zove diverzioni model ili model preusmjeravanja. Istraživanja, u zemljama koje imaju diverzioni model, pokazuju da maloljetnici koji su preusmjereni od formalnog sudskog procesa znatno manje čine nova krivična djela. (Roy, 2001:10) To znači da samo mali broj maloljetnika ponovo učini krivično djelo nakon diverzije, za razliku od maloljetnika koji se suočavaju sa sudom.

Jedan od razloga primjene diverzionog modela je činjenica da maloljetnici koji su jednom obilježeni kao delinkventi prolazeći kroz sudski krivični proces, nastavljaju sa činjenjem krivičnih djela i kao punoljetne osobe. Praksa zemalja koje imaju dugi niz godina diverzioni model pokazuje da on daje dobre rezultate naročito kod primarnih učinitelja krivičnih djela. (Roy, Wong, 2004)

U nekim zemljama postoje dosta široka lepeza različitih diverzionih mjera i mogu ih, pored tužitelja i sudije, primijeniti i profesionalci iz drugih oblasti, najčešće policije i službi socijalne zaštite.

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da recidivizam pored zajedničkih uzroka sa kriminalitetom uopće ima i neke specifičnosti u pogledu endogenih i egzogenih faktora.

U daljoj raspravi o uzrocima recidivizma među maloljetnim delinkventima predstaviti ću rezultate istraživanja koje je provedeno na području Kantona Sarajevo među profesionalcima koji se bave problemom maloljetničke delinkvencije.

Tabela br. 3: Uzroci recidivizma

Uzroci recidivizma	Broj odgovora	%
Problemi u porodici	39	78
Izostanak društvene reakcije	24	48
Nedostatak ustanova za resocijalizaciju	40	80
Loša kaznena politika	24	48
Poremećaj društvenih i tradicionalnih vrijednosti	12	24
Poremećaji ličnosti	10	20
Negativan utjecaj mas-medija	8	16

U ovom anketnom pitanju bio je moguć višestruk odgovor. Tako rezultati istraživanja pokazuju da su uzroci recidivizma, po mišljenju profesionalaca, kompleksni. Kao najčešći uzroci pojave recidivizma među maloljetnim delinkventima navode se nedostatak ustanova za resocijalizaciju i problemi vezani za porodicu. Pored toga, skoro polovina ispitanika je kao uzroke recidivizma označila i izostanak odgovarajuće društvene reakcije i lošu kaznenu politiku. Dakle, i nalazi ovog istraživanja pokazuju da problemi u porodici mogu rezultirati pojavom recidivizma kod njihovih mladih članova.

I kod sljedećeg anketnog pitanja bio je moguć višestruk odgovor. U pogledu rizičnih faktora u porodici, skoro svi ispitanici (96%) istaknuli su da su poremećeni porodični odnosi i nasilje u porodici uzrok pojave recidivizma među maloljetnim delinkventima. Ispitanici su mišljenja da su poremećeni porodični

odnosi i nasilje u porodici najrizičniji faktor za pojavu recidivizma među maloljetnom populacijom. Veliki broj ispitanika (68%) misli da je faktor rizika i postojanje asocijalnih pojava među članovima porodice. Nezaposlenost roditelja je prema mišljenju više od polovine ispitanika (56%) faktor rizika za pojavu recidivizma među maloljetnicima. Najmanji rizični faktor je siromaštvo (32%).

Tabela br. 4: Rizični faktori u porodici

Rizični faktori u porodici	Broj odgovora	%
Poremećeni porodični odnosi i nasilje u porodici	48	96
Narušena porodična struktura	23	46
Asocijalne pojave članova porodice	34	68
Nezaposlenost roditelja	28	56
Siromaštvo	16	32

Komparirajući ove rezultate sa rezultatima drugih istraživanja vidljivo je da su porodični odnosi, nasilje u porodici, asocijalne pojave kod članova porodice i drugi problemi sa kojima se suočava veliki broj porodica istaknuti kao glavni faktori rizika u porodici.

Tabela br. 5: Izbor i primjena odgojnih preporuka

Odgojne preporuke su:	Broj odgovora	%
Dobro odabrane i primjenjive	6	12
Dobro odabrane, ali postoje teškoće u njihovoj primjeni	30	60
Dobro odabrane, ali neprimjenjive	9	18
Nisu dobro odabrane, ali su primjenjive	4	8
Nisu dobro odabrane i neprimjenjive su	1	2

U pogledu izbora i primjene odgojnih preporuka, kao alternativnog oblika društvene reakcije na maloljetničku delinkvenciju, rezultati istraživanja pokazuju da većina ispitanika smatra da su one dobro odabrane, ali postoje teškoće u njihovoj primjeni (60%). Ako ovome dodamo još i mišljenja ispitanika da su odgojne preporuke dobro odabrane ali neprimjenjive (18%), sa sigurnošću možemo reći da u njihovoj primjeni postoji dosta teškoća. Odgojne preporuke, kao vid alternativne reakcije na maloljetničku delinkvenciju, u krivično zakonodavstvo FBiH uvedene su 1998. godine, a Vlada FBiH tek je u januaru 2009. godine donijela Uredbu o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima (Službene novine Federacije BiH, broj 6/09), na osnovu koje je federalni ministar rada i socijalne politike donio Pravilnik o utvrđivanju općih kriterija za izbor odgovarajućih

preduzeća, organizacija i ustanova u javnom i društvenom sektoru u kojima će se provoditi odgojna preporuka izrečena maloljetniku. Ovaj pravilnik donesen je u julu 2010. godine. Sve ovo govori da se primjeni odgojnih preporuka u praksi nije pristupilo krajnje ozbiljno. Odgojne preporuke se u praksi dosta rijetko primjenjuju i uglavnom su reducirane na one za čije provođenje ne trebaju posebni uslovi. Neke od ogojnih preporuka koje postoje u krivičnim zakonima BiH i nisu baš dobro odabrane, jer za njihovu primjenu nema pretpostavki. Zato bi bilo nužno neke od njih zamijeniti novim, koje se mogu primijeniti.

Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju da je fenomen recidivizma među maloljetnim delinkventima veoma izražen u našem društvu. Imajući u vidu činjenicu da veliki broj maloljetnih recidivista nastavlja sa kriminalnim radnjama i nakon punoljetstva, ovaj problem ne treba marginalizovati i treba mu se posvetiti znatno više pažnje. Naročita pažnja mora se posvetiti društvenoj reakciji koja bi se trebala ogledati u izgradnji ustanova za resocijalizaciju maloljetnih delinkvenata, a naročito pretpostavki za primjenu odgojnih preporuka, posebno zbog činjenice što se one primjenjuju bez uvođenja maloljetnika u krivični postupak i izbjegava se stigmatizacija.

Literatura:

- Ajduković, M. (2000) Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanja činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: Bašić, J., Janković, J. (ur.); *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, Zagreb.
- Blumstein, A., et al (1986) *Criminal Careers and „Carees Criminal“*, Volume I, National Academy Press, Washington, D.C.
- Bonta, J. (1997) *Predicting adult offenders recidivism*, Correctional Research and Development, 2, (2), 1-3.
- Buljubašić, S. (2005) *Maloljetnička delinkvencija*, Arka Press, Sarajevo.
- Buljubašić, S. (2008) *Maloljetnička delinkvencija – II dopunjeno izdanje*, DES, Sarajevo.

- Capaldi, D. M., Patterson, G. R. (1996) *Can Violent Offenders be Distinguished from Frequent Offenders: Prediction from Childhood to Adolescence*, Journal of Research in Crime and Delinquency, 33 (2), 206-231.
- Delisi, M., Conis, P. J. (2008) *Violent Offenders: Theory, Research, Public Policy and Practice*, Jones & Barlett Publishers, Inc., USA
- Gidens, A. (2003) *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd.
- Jašović, Ž. (1991) *Kriminologija maloletničke delinkvencije*, Naučna knjiga, Beograd.
- Lakićević, M. (2000) *Metode i tehnike socijalnog rada III*, Fakultet političkih nauka u Beogradu i Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Republike Srbije, Beograd.
- Milutinović, M. (1976) *Kriminologija sa osnovima kriminalne politike i penologije*, Savremena administracija, Beograd.
- Milutinović, M., (1990) *Kriminologija*. Šesto izdanje, Savremena administracija, Beograd.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo, *Izveštaji o radu za 2007, 2008, 2009. i 2010. godinu*
- Olson, D. E., Stalans, L. J., (2001) *Violent Offenders on Probation: Profile, Sentence and Outcome Differences Among Domestic Violence and Other Violent Probationers*, Violence Against Women, 7, (10), 1164-1185
- Polashek, D. L. L., Calvert, S. W. (2009) *Linking Violent Thinking*, Journal of Interpersonal Violence, 24 (1) 75-96.
- Roy, N. (2001) *Pravosudni sistem za maloljetne prestupnike*, prezentacija, interni dokument Save the Children.
- Roy, N., Wong, M. (2004) *Maloljetničko pravosuđe Savremeni koncept rada sa djecom u sukobu sa zakonom*, Save the Children, Sarajevo.
- Singer, M. (1996) *Kriminologija drugo izdanje*, Globus, Zagreb.
- Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj. (1989) *Delinkvencija mladih*, Globus, Zagreb.
- Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima (Službene novine Federacije BiH, broj 6/09)

RECIDIVISM AND JUVENILE DELINQUENCY

Suada Buljubašić, Ph.D.

Abstract

Juvenile delinquency is one of serious problems in our society. The problem of recidivism (reversion) is becoming more present among juvenile delinquents. Causes of recidivism should be sought among factors that lead to juvenile delinquency, but in/inappropriate social reaction should be pointed out as well. The reason for not facing this problem more seriously is usually found in a shortage of adequate institutions, particularly juvenile prisons. However, there are no serious debates on the functioning of current institutions and on effects of resocialisation. The data indicate that a number of recidivists grew for 13.4% in 2010, compared with 2007. Our criminal justice introduced pedagogical recommendations such as the diversion program, i.e. redirection program, by which it is becoming closer to standards of developed countries in respect to their social reaction to juvenile offenders. The purpose of the program is to deal with a juvenile delinquent with different measures in order to resocialize him/her, but without criminal procedure, by which stigmatization is avoided. Nevertheless, there are numerous obstacles for practicing this program.

Keywords: juvenile delinquency, recidivism, criminal offences, social reaction, family, pedagogical recommendations, criminal sanctions, resocialisation, juveniles, criminally irresponsible persons

د. سعاد بولوباشيتش

كلية التربية الإسلامية جامعة زنتسا

الانتكاس في الانحراف السلوكي لدى الأطفال

الخلاصة:

يعد انحراف الأطفال سلوكيا مشكلة حقيقية في مجتمعنا, حيث إن الانتكاس (الترعة للعودة إلى الإحرام) بين الأطفال ذوي الانحراف السلوكي يعد مشكلة واضحة, ولذا ينبغي البحث عن أسباب الانتكاس من خلال العوامل التي تؤدي إلى ظهور الانحراف عند الأطفال, وكذلك بيان ردّ الفعل الاجتماعي (غير الملائم. وفي أغلب الأحيان عند مواجهة حقيقة هذه المشكلة يكون هناك اتهام بنقص المؤسسات المناسبة, وخصوصا نقص السجون للأطفال. ولكن ليست هناك مناقشات جادة حول عمل المؤسسات الموجودة وقدرتها على إعادة دمج الفرد في المجتمع. تظهر البيانات أنه في سنة 2010 زاد عدد المنتكسين ب13,4 في المائة مقارنة بسنة 2007. ومقاربة إلى مستويات من الدول المتقدمة العظمى اقتصاديا التي أدخلت توصيات تربوية في شأن ردّ الفعل الاجتماعي كنموذج عكسي أي نموذج إعادة التوجه في القانون الجنائي على الأطفال ذوي الأعمال الإجرامية. يهدف هذا النموذج إلى التأثير على الطفل الذي انحرف في سلوكه بإجراءات مختلفة من أجل إعادة دمجهم في المجتمع, لكن دون إدخال الطفل المنحرف في فعل جنائي تجنباً لتمييزه, أما تطبيق هذا النموذج عمليا ففيه صعوبات عديدة.

الكلمات الأساسية: انحراف الأطفال سلوكيا, الانتكاس, الأعمال الإجرامية, ردّ الفعل الاجتماعي, توصيات تربوية, العقوبات الجنائية, إعادة دمج الفرد في المجتمع, الأطفال- لم يبلغ سن الرشد.